

НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ВИГОТОВЛЕННЮ ЕТНОСУВЕНІРІВ ТА НАРОДНИХ ОБЕРЕГІВ

У статті розкриваються особливості змісту і методики навчання студентів – майбутніх учителів трудового навчання – технології оберегового рукоділля та виготовлення сувенірів в етнічному стилі. Розкривається зміст понять "оберіг", "етносувенір", "український етнічний стиль", описуються вимоги до створення етносувенірів. Обґрунтовується педагогічна доцільність оберегового рукоділля, його позитивний вплив на розвиток і виховання підростаючого покоління. Наводиться досвід навчання виготовленню етносувенірів майбутніх учителів технологій на заняттях з "Методики трудового навчання".

Ключові слова: *оберіг, оберегове рукоділля, етносувенір, український етнічний стиль, символ, побутовий оберіг, лялька-мотанка, навчання обереговому рукоділлю.*

Постановка проблеми. Оберегове рукоділля та виготовлення етносувенірів останнім часом стало надзвичайно популярним в Україні, особливо на тлі сплеску патріотичних почуттів наших громадян та відродження стародавніх народних традицій. Це знайшло своє відображення і в шкільних навчальних програмах, зокрема в програмі трудового навчання (для 5-9 класів) та технологій (для 10-11 класів). В змісті названих програм є обов'язкові для вивчення блоки навчального матеріалу і варіативні модулі, які тим чи іншим чином пов'язані з вивченням народних традицій декоративно-ужиткового мистецтва, з виготовленням виробів в етнічному стилі, сувенірів з різних матеріалів. Це в свою чергу вносить зміни у професійну підготовку майбутніх учителів трудового навчання і технологій, які й покликані забезпечити реалізацію завдань і змісту шкільних навчальних програм.

Отже, **метою даної статті** є розкриття особливостей змісту і методики навчання студентів – майбутніх учителів трудового навчання – технології оберегового рукоділля та виготовлення сувенірів в етнічному стилі.

Оберегове рукоділля сягає сивої давнини. Для наших пращурів-язичників будь-яке рукоділля було обереговим. Вишивка, шиття, розпис, предмети домашнього вжитку, будь-які рюкзакні речі завжди наділялися магичною силою, мали в собі заряд позитивної енергії, були джерелом здоров'я та благополуччя. Підкови, трав'яні та зернові мішечки, дзвоники, писанки, рушники і вишиванки, вінички, подушечки, прикраси, ляльки, різноманітні сувенірчики – все це обереги, які людина інтуїтивно обирає для себе або дарує іншим людям.

Саме слово "оберіг" означає "захист", що оберігає енергетичну оболонку людини. В іншому сенсі "берег" – прикордонна смуга, межа між паралельними світами. Наші пращури дотримувалися принципу відповідальності за свою долю, а не перекладали її на "зовнішні темні сили". Тому слов'янські обереги захищають людину не від зла ззовні, а оберігають передусім від зла в собі самому – від поганих думок, сумнівів, образ, осуду. Дуже важливий той заряд, та енергія, що закладені в оберіг майстром і що підтримуються та посилюються за допомогою думок власника оберегу. Незалежно від дій власника оберіг працює за рахунок закладеної майстром позитивної енергії і за рахунок древніх знаків, що символізують різні стихії природи і приводять до руху певні сили Всесвіту.

Саме під час праці з матеріалом закладається основа оберегу. Будь-який матеріал, суміжний з руками майстра, з енергетикою людини (наприклад, під час розминання глини чи тіста, вишивання, в'язання), вбирає інформацію про неї і здатен зберігати і передавати її. Тому вироби ручної роботи завжди мають в собі відбиток майстра. Тож дуже важливо, щоб оберіг було зроблено в доброму самопочутті, з добрими думками та в доброму настрої. Найсильнішими особистими оберегами вважаються речі, отримані в подарунок від близьких родичів, зроблені їхніми руками і тільки за їхнім щирим бажанням, з доброю волею і від чистої душі (а не на наше прохання). Магазинні обереги, виготовлені не руками, а засобами виробництва, зазвичай є "порожніми" сувенірами, не несуть в собі жодної інформації і можуть працювати лише за рахунок енергії добрих побажань того, хто їх дарує. Власноруч не можна робити обереги особисто для себе (вони не матимуть потрібної сили), але можна зробити побутовий оберіг для своєї оселі, для всієї родини та особистий оберіг для когось [1, с. 3-6, с. 38-39].

Сувенір має інше призначення, ніж оберіг, хоч інколи це може бути одна й та сама річ. В словнику читаємо: "сувенір (фр. Souvenir від лат. subvenio "приходжу") – подарунок на згадку або річ, пов'язана зі спогадами про якусь приємну подію або подорож". Етносувеніри (тобто сувеніри в етнічному стилі) зазвичай виготовляються спеціально для туристів. Традиційними українськими етносувенірами є писанки, дерев'яні булави, ляльки у національних строях, рушники, вишиванки, розписні дощечки, глиняні глечики, козацькі куманці тощо.

Народні обереги та етносувеніри виконуються в одному стилі. Стиль – це художньо-пластична однорідність елементів, сукупність рис, близькість виразних художніх прийомів і засобів, естетична єдність змісту, образної основи, єдиний почерк, ідея. Кожний етнос світу створює предметне середовище

в своєму оригінальному стилі. Стиль проявляється в колористичному вирішенні, у традиційних символах, орнаментах, візерунках, у використанні традиційних матеріалів, в особливостях композиції. На формування етностилю впливає перш за все спосіб життя представників певного етносу, заняття цих людей, особливості їхнього світорозуміння. Український етнічний стиль – це стиль української селянської хати з відповідним предметним наповненням. І хоч сучасне житло українців значно відрізняється від білої глиняної хати з солом'яним дахом, в кожному домі завжди знайдеться місце для етносувенірів та оберегів, які органічно впишуться в інтер'єр.

В традиційній українській хаті кожна річ і сама будівля вважалися оберегами. Покуть, піч, стіл, лава, скриня, колиска, дідух, хрест, віник, горщик, ложка, підкова, рушник, писанки, в'язанки цибулі й часнику, трав'яні мішечки – все це традиційні речі української хати, які одночасно є її оберегами. В сучасних етносувенірах та хатніх оберегах майстри намагаються відобразити ці традиції.

Існують певні правила створення оберегів та етносувенірів. Одне з них – використання переважно природних матеріалів. Найбільш безпечні, доступні та зручні для роботи матеріали рослинного і тваринного походження (льон, вовна, бавовна, лікарські трави та сухоцвіти, висушені плоди і насіння, шкіра та ін.). Хорошим матеріалом для оберегів є дерево за умови, якщо його правильно підібрати. Можна використовувати метал (мідь або срібло), скло (особливо, кришталь) та будь-яке напівкоштовне каміння. Проте, в останньому випадку знадобиться спеціальне обладнання та навички ювелірної роботи, що не завжди є доступним у школі [2, с. 5].

Оберіг завжди має певне символічне значення. Одним із найдавніших оберегів є жіноче божество, яке було поширене практично у всіх народів світу. З ним пов'язана й етимологія слова "оберіг". Походить воно від слова "берегиня", що рівнозначне грецькому "земля", тобто богиня землі, її берегуша, охорониця. В українців Берегиня – мати всього живого, первісне божество-захисник людини, богиня родючості, природи і добра. Образ Берегині є у вишивці на обрядових рушниках та на жіночому одязі – це стилізована жіноча фігурка з піднятими руками. Іноді Берегиню підміняє ідеограма – ромб з гачками – землеробський символ родючості "засіяне поле", магічний оберігальний знак [1, с. 8].

Образ людини-ляльки є одним із центральних в українській народній іграшці. Такі ляльки не прагнули наділити реальними рисами, акцентували увагу лише на суттєвому. Лялька як зображення жіночого божества вважалась оберегом не лише дитини, але й дорослих. Народні майстри кажуть, що віддавна лялька вважалась ритуальною – матері робили її для дітей, бабусі – для онуків, а нареченим – дарували, щоб у них народжувалися діти. Ляльок зберігали. Дівчата виростали, ставали мамами, а ляльок передавали своїм дочкам [3].

Розвивальний соціокультурний потенціал народної іграшки, ляльки-мотанки здавна використовувався в сімейному вихованні дітей, підготовці їх до майбутнього життя. Використання ляльки-мотанки в процесі навчання та виховання в якості об'єкта художньо-трудової діяльності є також доцільним завданням сучасної національної системи виховання підростаючого покоління.

Виготовлення етносувенірів та оберегів – приємне, захопливе і корисне заняття для дітей і дорослих. На наше переконання, майбутній учитель трудового навчання обов'язково повинен оволодіти цим мистецтвом, і тому є ряд аргументів.

По-перше, процес виготовлення етносувенірів сприяє національно-патріотичному вихованню школярів, знайомить їх з давніми українськими традиціями, регіональними особливостями, зміцнює повагу і любов учнів до всього українського.

По-друге, зміст начального матеріалу обов'язкових для вивчення блоків та варіативних модулів шкільних програм з трудового навчання та технологій так чи інакше пов'язаний з вивченням українських національних традицій декоративно-ужиткового мистецтва і виготовленням виробів в українському етнічному стилі.

По-третє, сувенір, як правило, – складний комплексний виріб, виготовлення якого вимагає володіння різними трудовими прийомами й операціями з обробки різних матеріалів. Тут необхідні уміння ручного шиття і вишивання; навички роботи на швейній машині; плетіння гачком, спицями, макраме; прийоми роботи з бісером та намистинками; прийоми роботи з фарбами, лаками, клеями та клейовим пістолетом; навички ручної та механізованої обробки деревини і металу; навички декоративного розпису по тканині, деревині, склу; навички ліплення з глини та солоного тіста; прийоми роботи зі шкірою, хутром тощо.

По-четверте, робота над етносувеніром завжди творча, кожний виріб унікальний. А це дозволяє легко організувати проектну діяльність школярів, причому можна виконувати з учнями як творчі, так і дослідницькі проекти. В процесі такої діяльності в учнів розвиваються творчі здібності, формуються естетичні смаки та якості дослідника.

По-п'яте, сувенір чи оберіг, як правило, робиться для іншої людини, з добрими думками і дарується їй з найкращими побажаннями. Тож в процесі створення сувеніру в учнів формується найцінніша людська якість – любов і повага до ближнього.

Якщо школярам будуть нецікаві традиційні українські обереги та сувеніри, здадуться непривабливими, надто примітивними, то вчитель може запропонувати виготовити сучасні сувеніри, в тому числі з використанням синтетичних матеріалів, але з додаванням національного колориту. Наприклад, можна виготовляти ляльки-тілди в українському національному вбранні, плести браслети чи пояси в національних кольорах або з українськими орнаментами. Врешті решт, будь-якому виробу можна надати ознак національного стилю.

Навчання майбутніх учителів технології виготовлення етносувенірів та оберегів може здійснюватися такими шляхами: в процесі вивчення навчальних дисциплін "Практикум у навчальних

майстернях" і "Художня обробка матеріалів"; на практичних заняттях з "Методики трудового навчання" під час виготовлення об'єктів практичної діяльності учнів та в ході самостійної роботи студентів під час розробки планів-конспектів уроків; під час виконання проєктів, дипломних робіт відповідної тематики; в процесі позанавчальної діяльності, в гуртках, студіях, студентських лабораторіях.

На заняттях з "Методики трудового навчання", як показав власний досвід, добре зарекомендував себе такий спосіб організації навчальної діяльності, коли кожний студент обирає собі один з варіативних модулів шкільної програми з трудового навчання та технологій, вивчає обрану технологію, готує і проводить в групі повне заняття (як імітацію спареного уроку в школі) з практичною роботою. В теоретичній частині заняття студент-"вчитель" має ознайомити студентів-"учнів" з обраним видом декоративно-ужиткового мистецтва, його історією, матеріалами, які використовуються, роз'яснити основні терміни, пояснити технологію виконання робіт в даній техніці, продемонструвати прийоми користування інструментами. На практичній роботі всі студенти групи мають виготовити нескладний виріб в запропонованій техніці. При цьому ставиться вимога: об'єкт практичної діяльності повинен мати ознаки національного українського стилю. Якщо при вивченні варіативних модулів "Технологія виготовлення народної ляльки", "Технологія виготовлення виробів, оздоблених українською народною вишивкою", "Технологія виготовлення писанок" дана вимога природно задовольняється, то при вивченні інших модулів необхідно подумати над вибором об'єктів практичної діяльності. Методом мозкового штурму та пошуку аналогів в Інтернеті студенти створюють банк ідей і обирають для виготовлення один з нескладних виробів в етно стилі, який можна встигнути виготовити за одне заняття. Так, наприклад, при вивченні модуля "Технологія декупажу" можна виготовити писанку (видуте куряче яйце оздобити серветками з петриківським розписом); при вивченні модуля "Технологія клаптикового шиття (печворк)" – підставку під гаряче з блоків із червоної, чорної і білої тканини, що імітують геометричний український орнамент тощо.

Висновки. Виконуючи на заняттях вироби в тій чи тій техніці у студентів формуються початкові вміння, які вони мають можливість потім вдосконалити в процесі самостійної творчої роботи. Як показала практика, переважна більшість студентів позитивно ставиться до виготовлення етносувенірів в різних техніках, а для деяких майбутніх вчителів це заняття стає улюбленим.

Використані джерела

1. Лукашенко Т. Українські обереги своїми руками / Т. Лукашенко. – Харків: Віват, 2015. – 224 с.
2. Рущая Т. Оберегове рукоділля. Вироби для здоров'я, щастя, добробуту родини і захисту оселі / Т. Рущая. – Донецьк: ТОВ "Агентство-Мультипрес", 2015. – 288 с.
3. Тарасова О. Таємничий світ ляльки-мотанки / О. Тарасова. – К.: Либідь, 2015. – 200 с.

Pyshkun O.

FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGIES' TRAINING TO MAKING ETHNIC SOUVENIRS AND FOLK MASCOTS

The article deals with the problem of future teachers of technologies' training to making souvenirs and folk mascots in Ukrainian ethnic style. The meanings of "folk mascot", "ethnic souvenir" and "Ukrainian ethnic style" are defined. Traditional Ukrainian souvenirs are Easter eggs, wooden macs, dolls dressed in national costumes, towels and embroidery, clay jugs, painted in authentic Ukrainian painting kitchen boards and others. This article describes the requirements for creating ethnic souvenirs and folk mascots. The main requirement is making it by hand using mostly natural materials. Also, each mascot has to make a certain symbolical sense and has to possess positive energy. Stylized image of woman deity with lifted up hands called Bershynya is the oldest mascot. Therefore popular folk mascot is the image of man-doll.

The pedagogical expediency of mascot handiwork, its positive influence on the development and education of the younger generation are grounded in the article. It is stated that the making souvenirs in ethnic style promotes the national-patriotic education of pupils and students, allows to seize various labor skills of work with different tools and materials, such as sewing and embroidery, weaving, working with wood, metal, leather, etc., promotes the development of creative skills, research qualities and aesthetic tastes, forms valuable human qualities.

The experience of future teacher of technologies' training to making souvenirs in Ukrainian ethnic style on classes in "A technique of labor training" is given. Each student chooses one of types of arts and crafts, which are offered in the school program of labor training, for studying, independently seizes technology and gives classes in group as a master class. Thus each student has to make a simple handiwork in the offered art technology and give to the product of signs of the Ukrainian ethnic style. Besides, each student executes the creative project on the chosen technology.

Key words: folk mascot, mascot handiwork, ethnic souvenir, Ukrainian ethnic style, symbol, household mascot, folk doll, training to handiwork.

Стаття надійшла до редакції 02.10.2015